

THE EPILOGUE OF EMINESCU'S JOURNALISTIC WORK

Mihaela MOCANU

"Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract : A lot of press articles have constantly been written about Eminescu's journalistic work, with a special emphasis on the activity he developed for "Timpul" newspaper and his political affinities. The poet's articles have been analysed rather from an ideological point of view, without taking into account that they were the result of a certain historical, social and political context. Writing in a world where not all things were in their right place, Eminescu dedicated a great part of his creative efforts to newspaper pages (the proportion between his journalistic work and poetic writings being definitely in favour of the first), proving that he was very interested in the problems of the 19th century. After spending six years writing articles for "Timpul", the newspaper of the Conservative Party, the poet was removed from the editorial office at the end of December 1883, because of his independent way of thinking and his refusal to conform himself to the political ideology. Following a break of more than five years, Eminescu returned to his journalistic activity by writing a series of articles for „România liberă” and „Fântâna Blanduziei”. We devote this paper to these articles, while trying to examine both the continuity and rupture elements that can be identified in the issues addressed by the poet, as well as in his discursive style.

Keywords: Eminescu, journalistic work, political language

1. Activitatea publicistică eminesciană

Vitregită pentru multă vreme de atenția publicului cititor și a criticii, publicistica eminesciană conduce la resemnificarea întregii creații a poetului, prin prisma atitudinilor și opiniilor exprimate de jurnalist în paginile de ziar. Între cele două domenii de creație, artistică și publicistică, există un permanent dialog, atât la nivelul problematicii, cât și la cel al expresiei, fapt ce demonstrează organicitatea scrisului eminescian și impune interpretarea lor în relație de complementaritate. Precursor al publicisticii politice în spațiul românesc, Eminescu desfășoară, vreme de peste șapte ani, o intensă activitate gazetărească, semnând în publicații precum „Familia”, „Federațiunea”, „Curierul de Iași”, „Timpul”, „România liberă” și „Fântâna Blanduziei” un număr impresionant de articole, care se disting în epocă prin amploarea problematicii abordate și prin superioritatea construcției argumentative. Detenta tematică și deschiderile enciclopedice, erudiția și acribia jurnalistului, patosul exprimării, expunerea fermă a opiniilor și atitudinilor politice, diversitatea și rafinamentul mijloacelor de expresie sunt doar câteva dintre trăsăturile care individualizează scrisul jurnalistic eminescian, contribuind decisiv la modernizarea publicisticii românești, aflată încă la început de drum în epocă.

Situate în perioada studiilor vieneze, debuturile carierei jurnalistice eminesciene sunt strâns legate de viața culturală și politică a studenților români aflați la studii în străinătate. În acest sens, Eminescu publică în 1870, în „Federațiunea” din Pesta, un număr de trei articole (*Să facem un congres, În unire e tăria și Echilibrul*), care prefațează publicistica de factură politică a poetului. Susținând solidarizarea românilor cu celelalte popoare aflate sub stăpânire străină, jurnalistul înscrie revendicările acestora în cadrul mai larg al mișcării europene pentru cucerirea libertății și independenței naționale. Intrarea în redacția „Curierului de Iași”, în toamna anului 1874, echivalează cu asumarea unei profesii care îi va solicita energiile și-i va măcina existența până la sfârșitul vieții. Dacă publicația ieșeană oferă lui Eminescu ocazia

exersării și perfecționării stilului jurnalistic, activitatea desfășurată la „Timpul” se traduce prin dobândirea siguranței și stăpânirea deplină a limbajului publicistic. În calitate de redactor, redactor șef și responsabil cu partea politică la publicația conservatorilor, Eminescu desfășoară o intensă activitate editorială, făcând dovada unei concepții social-politice bine încheiate și a refuzului oricăror constrângeri ideologice (Vatamaniuc 1996, p. 5). În noiembrie 1888, cu doar un an înainte de trecerea în neființă, poetul revine în spațiul jurnalistic, prin colaborarea la „România liberă” și „Fântâna Blanduziei”. Articolele editate acum configurează epilogul carierei jurnalistice eminesciene, înscriindu-se pe aceeași linie tematică și de expresie cultivată la „Timpul”.

Ceea ce este esențial în publicistica eminesciană este întregul ei, am putea spune, parafrazându-l pe Constantin Noica: unele sau altele dintre articole pot constitui o dezamăgire, prin tonul virulent și patosul care excede cadrele unui limbaj obiectiv, dar publicistica eminesciană, în ansamblul ei, copleșește prin amploarea problematicei abordate și prin varietatea mijloacelor de expresie utilizate. Totul intră în atenția gazetarului, de la evenimentele de politică internă la aspecte ale politicii externe, de la studii demografice la analize economice, de la fapte de istorie la cele de civilizație și cultură, de la probleme de matematică la interogații filosofice. Deși a fost percepută de o parte a criticii ca un domeniu care prejudiciază imaginea poetului¹, jurnalistica rămâne, alături de creația poetică, un spațiu consistent de manifestare a creativității eminesciene. În ciuda diferențelor de substanță a domeniilor de cunoaștere și comunicare cărora le corespund, opera artistică și publicistica prezintă evidente zone de convergență, ținând de structura personalității creatoare a poetului.

O problemă ridicată de exegeză a vizat continuitatea atitudinilor și concepțiilor jurnalistului și, implicit, a discursului publicistic eminescian, de-a lungul celor șapte ani de activitate jurnalistică. Lectura articolelor relevă metamorfoze, schimbări de direcție, nuanțe la nivelul expresiei jurnalistice și al subiectelor abordate, dar și linii de continuitate inerente, sesizabile mai ales la nivel tematic. Recurgând la criteriile variate de organizare a publicisticii, criticii împart activitatea jurnalistică a poetului în trei, patru sau chiar mai multe etape. Astfel, Garabet Ibrăileanu distinge în devenirea concepțiilor publicistice eminesciene trei etape: *etapa de început*, până la intrarea poetului în societatea Junimea, în 1876; *perioada ieșeană*, cuprinzând activitatea desfășurată la „Curierul de Iași” și, în sfârșit, cea de a treia etapă, integrând *activitatea lui Eminescu la „Timpul”*, între 1877 și 1883. Tot de trei etape ale activității editoriale eminesciene vorbește și D. Vatamaniuc. Plecând de la schimbările care survin în statutul jurnalistului, eminescologul distinge între: o primă etapă, cuprinsă între ianuarie 1870 și mai 1876, incluzând activitatea jurnalistică din timpul studiilor universitare la Viena; etapa a doua cuprinde activitatea la „Curierul de Iași”, între 19 mai 1876 și sfârșitul lui octombrie 1877, iar cea de-a treia etapă circumscrie publicistica desfășurată la „Timpul”, între octombrie 1877 și iunie 1883 (Vatamaniuc 1985, p. V).

Deplasând analiza în spațiul ideologic, Ibrăileanu vorbește despre trei faze ale concepției lui Eminescu în privința problemelor sociale: dacă primele două se caracterizează prin independența gazetarului față de grupările politice ale timpului, „faza a treia se caracterizează prin înregimentarea sa în partidul conservator, în care devine militant, și prin faimoasa teorie a păturilor suprapuse. Caracteristic acestei faze e și faptul că Eminescu, fiind acum gazetar, nu-și mai poate exprima convingerile cu toată libertatea ca mai înainte” (Ibrăileanu 1970, pp. 155-157).

Considerăm că o perspectivă diacronică asupra publicisticii eminesciene, așa cum o relevă și volumele ediției Perpessicius, permite identificarea a patru etape în activitatea de

¹ Vezi, în acest sens, opiniile exprimate de unii interpreți în „Adevărul” din 15-16 iunie, în care deplâng activitatea publicistică eminesciană, opinând că editarea articolelor ar constitui un act de impietate față de memoria poetului.

ziarist a lui Eminescu, fiecare în parte distingându-se prin dominante tematice, dar și prin trăsături specifice în planul expresiei: (1) Perioada primelor articole, publicate în timpul studenției la Viena; (2) Colaborarea la „Curierul de Iași”; (3) Activitatea de la „Timpul” și (4) Publicarea ultimelor articole, în „România liberă” și „Fântâna Blanduziei”. Lectura textelor specifice celor patru etape de activitate jurnalistică permite decelarea principalelor direcții tematice (chestiunea evreiască, problemele de politică externă, admirația față de trecut, tarele „păturii suprapuse”, situația țărănimii) precum și sesizarea diferențelor înregistrate la nivelul stilului discursiv. În ce privește acest ultim aspect, Al. Oprea afirmă că: „în raport cu evoluția creației poetice, care ajunge treptat (...) la o apolinizare a fondului dionisiac, cursul gazetăriei pare a fi invers: în prima perioadă domină trăsături apolinice – este un Eminescu majestuos, patetic (dar cu o siguranță suverană), cu o ținută polemică elevată, trăsături care se vor surpa treptat sub năvala unor reacții pătimașe, a unei subiectivități exasperate” (Oprea 1983, p. 16).

Dacă problematica articolelor conferă unitate și continuitate publicisticii eminesciene, la nivelul expresiei observăm o serie de modificări, ținând de procesul de maturizare a concepției politice, de construire a unui limbaj politic original, adevărată mostră de profesionalism și angajament din partea gazetarului. Accentuarea spiritului polemic, a verbului virulent, care i-a atras atâtea critici în epocă, atinge apogeul în perioada activității editoriale de la „Timpul”, pentru a se estompa apoi în articolele semnate în ultima perioadă de activitate. Această ultimă perioadă intră în atenția noastră în rândurile ce urmează, în încercarea de a-i surprinde particularitățile de conținut și de expresie.

2. Colaborarea la „România liberă”

Exegeza publicisticii eminesciene s-a aplecat cu precădere asupra articolelor semnate de Eminescu în „Timpul”, considerând că textele publicate în ultima parte a carierei jurnalistice, în „România liberă” și „Fântâna Blanduziei”, nu schimbă cu nimic profilul spiritual al jurnalistului. Unii contestă paternitatea articolelor apărute după 1883, fapt semnalat și de D. Vatamaniuc în paginile care prefătează volumul XIII al ediției Perpessicius: „Exegeții operei lui Eminescu întâmpină cu rezerve colaborarea la «România liberă» și «Fântâna Blanduziei», pe motiv că poetul n-ar fi scris nimic după prăbușirea sa intelectuală, în iunie 1883. Semnătura sa, cu care sunt însoțite aceste articole — și numai cu inițiale — nu ar constitui un argument suficient în atribuirea paternității eminesciene” (Opere XIII, p. 10).

După o întrerupere de mai bine de cinci ani a activității editoriale, Eminescu revine în spațiul gazetăriei, în noiembrie 1888, prin colaborarea la „România liberă”. Revenirea pe terenul publicisticii este favorizată de schimbările care au loc pe scena politicii românești: în martie 1888, Partidul Liberal este înlocuit la guvernare de un guvern junimist, condus de T. Rosetti, din care mai făceau parte T. Maiorescu și P.P. Carp. Junimiștii preiau conducerea gazetei „România liberă” și astfel, publicația își deschide paginile producțiilor literare junimiste, susținând în același timp politica guvernului condus de T. Rosetti.

Colaborarea lui Eminescu la „România liberă” începe în noiembrie 1888, când poetul ar fi promis redacției câte un articol pe săptămână și chiar alcătuirea editorialelor. În lipsa unor probe consistente însă, paternitatea unora dintre texte nu a putut fi stabilită cu exactitate, fapt care a generat excluderea lor din ediția Perpessicius. Admiratori ai scrisului jurnalistic eminescian, redactorii de la „România liberă” solicită lui Eminescu o serie de articole politice, care ar fi conferit publicației un plus de autoritate pe scena presei românești din epocă.

Primele texte semnate de Eminescu în „România liberă” sunt *Iconarii d-lui Beldiman* și *Iar iconarii*, o replică la articolul *Iconarii*, publicat de Al. Beldiman, în „Voința națională”, din 11/23 noiembrie 1888. „Fostul ministru plenipotențiar la Sofia” denunța în paginile „Voinței liberale” folosirea portretelor țarului și ale familiei acestuia drept elemente de propagandă panslavistă. Eminescu respinge afirmațiile lui Al. Beldiman, considerându-le „o exagerație și o gogoriță”, și mută discuția pe terenul artei, evidențiind caracteristicile artei bizantine și ale celei occidentale. Articolul *Iconarii d-lui Beldiman* anunță încă din titlu

caracterul polemic al discursului. Strategia discursivă ne este deja familiară din paginile „Timpului”: deconstruirea pas cu pas a demersului argumentativ al adversarului, demontarea, pe rând, a fiecărui argument, culminând cu demascarea lipsei de substanță a materialului. Eminescu consideră că doar superioritatea artistică a icoanelor rusești a contribuit la răspândirea lor pe teritoriul țării noastre și nu factorii politici invocați de Al. Beldiman. „A atribui o gravitate politică serioasă acestui lucru, precum o face d. Beldiman, e o exagerație și o gogoriță din cale afară fantazistă”, subliniază jurnalistul (Opere XIII, p. 327). Erudiția gazetarului facilitează desfășurarea unei ample analize contrastive între arta Orientului și cea a Europei Occidentale: „pe când tablourile din Roma și Florența, chiar cele adânc religioase, sunt reproducerea omului în cele mai nobile forme ale existenței lui, icoanele orientale rămân reproducerea unor mumii și schelete, cari au mult asemănare cu chipurile țepene și convenționale din zugrăviturile străvechi ale egiptenilor. În ele nu e artă, e manieră” (*ibidem*).

Ironia, atât de cultivată de jurnalist în paginile „Timpului”, rămâne în avanscena mijloacelor discursive și în această ultimă etapă a carierei publicistice: „D.A. Beldiman fiul e un om cu cultură modernă; d-sa e un produs al civilizației germane, al școalelor din Berlin. Ar trebui deci să constate cu spiritul critic care e caracteristic școalei germane, că nu politica rusă, despre care ne abținem a vorbi nefiind în cestiune, ci confesiunea religioasă a rușilor e singura cauză a răspândirii acelor caricaturi — căci de! pictură în puterea cuvântului n-ar putea-o numi nici d. Beldiman” (*idem*, p. 327). Finalul articolului dezvăluie încă o dată, explicit, lipsa de fond a articolului lui Al. Beldiman: „dar altă enormitate la sfârșitul articolului d-lui Beldiman”, notează jurnalistul, referindu-se la motivele venirii în țara noastră a prințului Urusoff.

Disputa continuă cu răspunsul lui Beldiman în articolul *Iconarii. Răspuns României libere*, în care acuză ziarul puterii de deplasarea discuției într-un alt domeniu și de eludarea problemelor autentice ale țării: „Vorbit-am de icoane bisericesti? Le-am menționat numai în treacăt, fiindcă fac parte din același negoț. Dar atâta a fost destul organului ministerial pentru a schimba cu totul terenul discuțiunii. Dânsul se preface ca și cum toate arătările și concluziunile mele nu s-ar învărti decât în jurul icoanelor bisericesti, care au și ele importanța lor, de care însă nu am avut a mă ocupa în articolul meu. *România liberă* nu răspunde un cuvânt la cuprinsul esențial al acelui articol, ci ține una și bună la icoanele bisericesti” (*apud* Vatamaniuc, 1996: p. 231).

Eminescu continuă dialogul gazetăresc prin articolul *Iar iconarii*, din 22 noiembrie 1888: „D. Alexandru Beldiman junior ne face onoarea de a reveni asupra vestitei cestiuni a iconarilor, răspunzând la articolul publicat în «România liberă». Domnia sa ne impută că am fi schimbat și terenul și obiectul în discuțiune, că am vorbit numai de icoanele bisericesti — atinse de domnia sa numai în treacăt — pe când cestiunea ce i se pare importantă e răspândirea portretelor cromografice ale împăratului rusesc și ale membrilor familiei sale” (Opere XIII, p. 328). Jurnalistul consideră mult mai dăunătoare și cu efecte pe termen lung răspândirea icoanelor bisericesti decât cea a portretelor împăratului, remarcând că „pe când influențele politice sunt în genere schimbăcioase și trecătoare, influența religioasă și confesională persistă adeseori secole întregi și determină cea mai intimă și mai adâncă convingere a conștiinței unui popor” (*ibidem*).

În rândurile care urmează gazetarul face o trecere în revistă a rolului jucat de religie în istoria omenirii și a crimelor săvârșite în numele acesteia. Eminescu subliniază că siguranța statului român este influențată în primul rând de factorii sociali și economici, chestiunea icoanelor și a portretelor fiind minoră în raport cu problemele cu care se confruntă țara. În acest sens, gazetarul pledează pentru adoptarea de reforme care să îmbunătățească starea precară a țărănimii:

„Dacă vom continua ca în trecut, a nu realiza nici o reformă pentru ridicarea claselor muncitoare, dacă prin măsuri înțelepte nu vom îmbunătăți starea țaranului, ci-l vom lăsa să

vegeteze în mizeria actuală, dacă nu se va introduce o echitate mai mare în relațiunile lui de muncă, se poate întâmpla ca efecte esteriore să aibă oarecare influență asupra celor nemulțumiți. Dar printr-o stare economică și de cultură mai dezvoltată și având bunul trai necesar, desigur că încercări esteriore de a-i ademni prin icoane și portrete n-ar avea nici un succes” (*ibidem*).

3. Articolele din „Fântâna Blanduziei”

Spre sfârșitul anului 1888, Eminescu începe colaborarea la „Fântâna Blanduziei”. Publicație politică și literară, aceasta era editată de un grup de transilvăneni, începând din 4 decembrie 1888. Revista a avut însă o existență efemeră, ultimul număr al publicației fiind editat în 31 decembrie 1889. Pentru promovarea noii gazete, redactorii solicită sprijinul lui Eminescu, care este invitat să colaboreze cu articole menite să confere autoritate noii publicații: „Îi cerurăm un singur articol – mărturisește un membru al redacției -, în care să atragă cel puțin atenția lumii înțelegătoare asupra noastră. Bun până la extrem, cum era el, ne-a promis o colaborare regulată; a primit să-l punem, în public, în capul nostru, cu condiția – pe care oricine o înțelege că am primit-o cu entuziasm – ca să ne revizuiască manuscrisele, să le aprobe, să le îndrepte sau să le respingă” (*apud* Vatamaniuc, 1996: p. 232).

Eminescu semnează articolul program al gazetei și alte câteva articole publicate în decembrie 1888 și ianuarie 1889. În editorialul care prefațează primul număr al „Fântânei Blanduziei”, jurnalistul pleacă de la observația că starea de nemulțumire a populațiilor este în continuă creștere și face o trecere în revistă a situației politice și administrative din Germania, Rusia, Franța, Italia, Anglia și Austria, concluzionând că „toate țările, puternice sau slabe, au câte-o plagă nevindecată și cred a afla, dacă nu scăparea, cel puțin ușurare, sacrificând miliarde în fiecare an militarismului, cu o spaimă și-o anxietate care crește din ce în ce. Lupta între guverne și popoare, mânia partidelor politice una în contra alteia, frământarea diferitelor clase sociale e fără îndoială forma unei boale generale a epocii. Ea se află în toate țările, deși în fiecare are un alt nume” (Opere XIII, p. 330).

Poetul atrage atenția că „o formă și mai gravă a acestei boale e cea sufletească, e nemulțumirea adâncă și melancolia, independente de legături naționale sau de altele, neprivind granițele politice și situațiunea socială, și cari umplu cu toate astea sufletul oricărui om care e la nivelul civilizației contemporane” (*idem*, pp. 330-331). În această stare de spirit a omului contemporan, afirmă jurnalistul, își află rădăcinile școala romantică, care promova evaziunea în trecut și aspirația spre un ideal mai bun, în fața prezentului dezamăgitor. La rândul său, naturalismul francez pleda pentru evidențierea laturii întunecate a existenței, iar arta modernă „chiar dacă nu se poate opri de-a recunoaște frumuseța și-a o copia, caută a o mânji, amestecând ideea că forma nobilă și pură, servă pentru scopuri puțin înalte și cari o profanează” (*ibidem*). Nici perspectiva diacronică asupra filosofiei nu este omisă de gazetar în preriul argumentativ: „Cât despre filozofie, pesimismul e la modă: Schopenhauer e Dumnezeu, Hartmann profetul său. Pozitivismul lui Auguste Comte nu face nici un progres; filozofii francezi nu mai studiază decât psihofiziologie, filozofia engleză nu mai merită numele de metafizică și se ocupă de chestii practice de ordine secundară, nu de soluțiunea unor probleme universale. Numai Germania are o metafizică vie, dar și aceea e întunecoasă și desperată” (Opere XIII, p. 331).

Referindu-se la textele publicate de Eminescu în ultima parte a carierei jurnalistice, D. Vatamaniuc apreciază că „Editorialul programatic *Fântâna Blanduziei*, din primul număr, este cea mai importantă mărturie din epilogul publicisticii eminesciene. Poetul oferă aici o privire retrospectivă asupra crizei economice și politice a societății din vremea sa și explică prin ea pesimismul și decăderea culturii europene. Marile curente literare romantismul și naturalismul sunt privite critic, ca și mișcarea filozofică din secolul trecut. Hegel este făcut vinovat pentru faptul de-a fi introdus frazeologia în dezbaterile filozofice. Este elogiată arta clasică și speră

în reînvierea ei în societatea modernă” (Vatamaniuc 1996, p. 233). Conștient de valoarea artistică și de potențialul înnoitor ale creației populare, jurnalistul promite cititorilor că redacția va acorda spații ample publicării materialelor aparținând creației populare.

Eminescu lămurește cititorii și în ce privește alegerea numelui noii reviste: „Arta antică însă, precum și cea latină din veacul de mijloc erau lipsite de amărăciune și de dezgust, erau un refugiu în contra grijelor și durerilor. Literatura și artele sunt chemate dar să sanifice inteligențele de această boală psihologică a scepticismului, și de aceea, în amintirea acelei arte, care putea face asemenea minuni, am pus acestei foi numele «Fântâna Blanduziei», numele izvorului ce răsărea de sub un stejar în vecinătatea orașului Tibur, izvor care întinerea și inspira și despre care Horațiu spune (în piesa d-lui Alecsandri):

Fântâna Blanduziei ! vei deveni tu încă
 Celebră 'ntre izvoare când voi cânta stejarul
 Ce 'nfige rădăcina-i adânc în alba stâncă,
 Din care ieși vioaie și vie ca nectarul” (Opere XIII, p. 331).

Textele *Formă și fond*, 1888 și *Ziua de mâine*, apărute în 11 decembrie 1888, respectiv 25 decembrie 1888 și 1 ianuarie 1889, continuă linia tematică a „Curierului de Iași”, cuprinzând critici la adresa *formelor fără fond* și a introducerii instituțiilor apusene în țara noastră. Gazetarul subliniază necesitatea îmbunătățirii condițiilor de viață ale țărănimii, singura forță productivă a țării. Articolul 1888 prezintă situația politică din Franța, Germania, Italia, Rusia și Spania, jurnalistul dovedind o bună cunoaștere a evenimentelor de pe scena politică internațională.

Articolul *Formă și fond*, din 11 decembrie 1888, reia critica junimistă a formelor fără fond, demonstrând că transplantarea unor realități specifice lumii occidentale nu a făcut decât să adâncească starea deja precară a populației: „S-a crezut acum câteva decenii că introducerea formelor exterioare de cultură apuseană va putea suplini lipsa de cultură solidă și substanțială și neajunsurile răsărite dintr-o dezvoltare neregulată a trecutului nostru istoric. Experiența însă a dovedit că introducerea de forme lipsite de cuprins sunt departe de a prezenta o compensațiune exactă a sacrificiilor pe cari le cere înființarea, că poporul sărăcește prin risipa de muncă, cu totul disproporțională cu foloasele ce le poate culege din aceste inovațiuni” (Opere XIII, p. 331).

Îngrijorat de numărul în scădere al populației alogene și de creșterea numărului de străini din țara noastră, Eminescu subliniază necesitatea adoptării de urgență a unor măsuri menite să preîntâmpine scăderea continuă a populației: „Nu numai reforma legilor agrare e necesară pentru ridicarea stărei igienice și materiale a cultivatorilor, ci o serie de măsuri bine și înțelept chibzuite, care să ție seamă de toate neajunsurile populațiunii. Dacă s-a făcut un început bun cu propunerea de reforme, mai trebuie să le urmeze acestora dispozițiuni cari să asigure sanificarea deplină a relor ce bântuie în mod constant satele și cari, continuând cu asprimea de acum, ar putea pune în cestiune însăși existența poporului” (Opere XIII, p. 332).

În articolul 1888, din 25 decembrie 1888, jurnalistul realizează un bilanț al situației politice și economice din statele europene, demonstrând o bună cunoaștere a realităților politice specifice acestora. Franța, Rusia, Germania, Anglia, Italia sunt aduse pe rând sub lupa jurnalistului, în dorința de a evidenția situația incertă a fiecăreia, disensiunile și frământările care caracterizează lumea politică din aceste state. Gazetarul domesticește realitățile abstracte prin apelul constant la analogie: „Politica rusă seamănă c-o clădire care în orice parte are alt aspect. Înăuntru patriarhală, în afară turburătoare, afirmând iubirea de pace și totuși grămădind trupe în apropierea frontierelor” (*ibidem*). Finalul surprinde speranța gazetarului într-un viitor mai bun, care să mențină pacea în lumea europeană: „Astfel, în toate unghiurile continentului lumea e neliniștită prin grija unui viitor încărcat de furtună și numai solitudinea dovedită de unii monarhi de a apăra și susține interesele păcii ne pot da

încredințarea că și în cursul anului viitor ne vom putea bucura de bunurile ei” (Opere XIII, p. 333).

Ziua de mâine, din 1 ianuarie 1889, este ultimul text semnat de Eminescu în „Fântâna Blanduziei” și constituie un bilanț al anului 1888, jurnalistul subliniind că „El trece fără mult folos pentru popoare, dar și fără nenorocire și calamități, căci binele suprem al păcei s-a păstrat — deși cu multe sacrificii — și Europa a fost scutită de a fi aruncată în peripețiile funeste ale unor războaie de exterminare” (*ibidem*).

Finalul textului exprimă așteptările gazetarului pentru anul 1889: „Intrăm deci în anul nou cu prevederile cele mai pacifice și aceste prevederi se vor realiza fără îndoială; ele se vor realiza cu atât mai mult cu cât în acest moment nimenea nu e în stare de-a face război. Aproape toate națiunile sunt preocupate de mari probleme politice, economice și sociale, de soluțiunea cărora atârnă viitorul lor. Deci le e cu neputință de-a se gândi la altceva. Apoi necesitatea păcii e atât de mare încât nici un suveran n-ar îndrăzni să ia asupra-și răspunderea de-a desfășura flagelul îngrozitor al războiului. Răspunderea ar fi atât de zdrobitoare încât nimeni nu consimte și nu vrea să și-o asume” (Opere XIII, p. 334).

4. Elemente de continuitate și fractură, la nivelul discursului jurnalistic

În linii mari, articolele publicate în „România liberă” și „Fântâna Blanduziei” reiau problematica abordată în paginile „Timpului”. Diferențele care apar, în această ultimă etapă a activității jurnalistice, țin mai degrabă de tonalitatea discursului publicistic. Remarcăm, în acest sens, o atenuare a virulenței și patosului verbului jurnalistic, cu care ne obișnuise Eminescu în perioada „Timpul”, o așezare în albie a discursului jurnalistic, care nu mai poartă amprenta tumultului sufletesc din anii anteriori. Dacă paginile gazetei conservatoare reflectă intensificarea atitudinii evaluative, critice, a evenimentelor de pe scena politică, textele semnate în „România liberă” și „Fântâna Blanduziei” denotă detașarea jurnalistului față de subiectele prezentate. Acesta privește de pe margine evenimentele, ajungând la un soi de neutralitate a scriiturii, din care nu mai pulsează mânia și virulența gazetarului față de faptele contemporanilor. Revolta jurnalistului față de o lume în care *atât de multe nu erau cum trebuie să fie* se făcea simțită în fiecare rând al articolelor din „Timpul”. În textele specifice ultimei etape, prezența jurnalistului în text este sporadică, lipsesc adresările directe către cititor, cu care ne obișnuise în anii anteriori, lipsește tonul sfătos care ne învăluia încă de la primele rânduri ale articolelor și care instaura un soi de complicitate jurnalist-cititor, deasupra faptelor mărunte ale politicianilor vremii.

Așa cum spuneam în rândurile anterioare, unii exegeți privesc cu rezerve colaborarea lui Eminescu la „România liberă” și „Fântâna Blanduziei”, pe motiv că acesta nu ar mai fi scris nimic după prăbușirea fizică, în iunie 1883. Opinia că poetul nu ar mai scrie nimic după îmbolnăvirea sa este respinsă de Dumitru Vatamaniuc, care amintește că tot acestei perioade îi aparține traducerea gramaticii sanscrite, mărturie impresionantă a unui efort intelectual susținut și cu totul remarcabil sub raportul stăpânirii mijloacelor de expresie. Nu poate fi trecută cu vederea, spune eminescologul, nici corespondența sa din acești ani, de-o perfectă acuratețe și luciditate². Un argument în sprijinul paternității textelor ar fi și acela că articolele publicate acum poartă semnătura poetului. Este extrem de interesantă opțiunea gazetarului de a-și semna textele din această ultimă perioadă cu inițialele M.E., după ce o carieră întreagă refuzase să facă acest lucru sau recursese la pseudonime. Poate fi aceasta semnul asumării unei concepții sociale, politice și culturale, exprimată în întreaga sa carieră jurnalistică, dar poate fi și dovada recunoașterii unei profesii care i-a frământat existența, făcându-l să renunțe, poate, mai devreme la o lume ca nelumea.

² Vezi, în acest sens, D. Vatamaniuc, *Lămuriri asupra editării publicisticii din 1882— 1883 și 1888-1889*, în ediția Peressicius, Opere XIII, p. 10.

Lectura articolelor relevă o atenuare a spiritului virulent, cu care ne obișnuise jurnalistul în etapele anterioare, și restrângerea spațiului de desfășurare a discursului critic. Nu mai întâlnim în articolele acestei epoci desfășurarea amplă a discursului critic și virulența limbajului polemic din perioada „Timpul”. Colaborarea la „România liberă” și „Fântâna Blanduziei” închide practic cercul publicisticii politice eminesciene, inaugurat de articolele din „Federațiunea”, din 1870. Dacă în textele debutului Eminescu realiza o critică a dualismului austro-ungar, articolele din „Fântâna Blanduziei” prezintă retrospectiva evenimentelor economice și politice de pe scena vieții europene, exprimând în același timp speranțele gazetarului într-un viitor mai bun.

Semn al uneia dintre cele mai precipitate epoci din istoria națională, publicistica eminesciană obligă discursul jurnalistice al vremii să îmbrace haine noi, să se primenească, atât la nivelul construcțiilor retorice, cât și la cel al mijloacelor de expresie. Un merit incontestabil îi revine gazetarului Eminescu în analiza critică a evenimentelor de pe scena politică din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Dincolo de nuanțele sau tușele pe care le primesc de-a lungul activității editoriale, articolele relevă organicitatea scrisului eminescian, care aduce în atenția cititorului probleme definitorii pentru gândirea și simțirea gazetarului.

BIBLIOGRAFIE:

- Călinescu, G., (1976), *Opera lui Mihai Eminescu*, 2 vol., Editura Minerva, București.
- Creția, Petru, (1980), *Publicistica lui M. Eminescu*, prefață la M. Eminescu, *Opere IX*, ediția Perpessicius, Editura Academiei, București.
- Ibrăileanu, Garabet, (1970), *Spiritul critic în cultura românească*, Junimea, Iași.
- Ilincan, Vasile, (2006), *Mihai Eminescu – publicist*, Editura Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Suceava.
- Noica, Constantin, (1975), *Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești*, Editura Eminescu, București.
- Noica, Constantin, (2003), *Introducere la miracolul eminescian*, Humanitas, București.
- Oprea, Al., (1983), *În căutarea lui Eminescu gazetarul*, Editura Minerva, București.
- Spiridon, Monica, (2003), *Eminescu. Proza jurnalistică*, Editura Curtea Veche, București.
- Spiridon, Monica, (2009), *Eminescu sau despre convergență*, Scrisul Românesc, Craiova.
- Vatamaniuc, D., (1985), *Publicistica lui Eminescu 1870-1877*, Junimea, Iași.
- Vatamaniuc, D. (1996), *Publicistica lui Eminescu 1877-1883, 1888-1889*, Editura Minerva, București.
- Vazaca, Marina, (1993), *Argumentarea în publicistica eminesciană*, în „România literară”, nr 17, p. 10.